

Bidan di Aamayyu
Ang Buhay ng mga Hayop
The Life of Animals

Summer Institute of Linguistics
Publisher
1992

Published
in cooperation with the
Institute of National Language
and the
Department of Education, Culture and Sports
Manila, Philippines

Additional copies of this publication are available from:
Book Depository
P.O. Box 2270 CPO
1099 Manila

Tuwali Ifugao Trilingual Story Book
(The Life Of Animals)

78.6-392-3.7C

54.20P-926013B

ISBN 971-18-0199X

Printed in the Philippines



REPUBLIKA NG PILIPINAS
(Republic of the Philippines)
KAGAWARAN NG EDUKASYON, KULTURA AT ISPORTS
(DEPARTMENT OF EDUCATION, CULTURE & SPORTS)
MAYNILA
(MANILA)

TANGGAPAN NG KALIHIM
(OFFICE OF THE SECRETARY)

PAUNANG SALITA

Sagana sa ganda at pagkakaiba-ibang kultural ang ating bansa. Mahigit 150 wika ang umiiral sa 300,000 metro kwadrang saklaw ng ating bayan, na bawat isa'y may sariling pagkakakilanlan, sa lalong nakapagpaparilag sa pagkamosaik ng buong bayang Pilipinas.

Sa simula pa lamang ng ating kasaysayan, napanatili na ng mga pamayanang kultural ang kakanyahan ng bawat isa. Ngayon, lalo natin silang dapat himuking higit pang pangalagaan ang kanilang makukulay na pamana. Itaas nating ang ating kapwa Pilipino at patindihin ang kanyang pagmamalaki sa sarili at sa mga ninunong nakapag-ambag sa pagtatatag ng ating bansa upang lalong ibunsod ang pagmamalaki at dangal ng ating pagkabansa.

Ang aklat na ito ay isa lamang sa maraming aklat na naglalayong linangin ang kasanayan sa paghasa at pagkaunawa at dagdagan ang kaalaman sa pamamagitan ng unang wika, tungo sa pagkatutong bumasa sa wikang pambansa. Pinabibilis ng ganitong pagdulog ang pagkatutong bumasa at ang tagumpay at tiwalang matatamo sa ganitong paraan ay magbubunsod sa estudyante sa hangaring ipagpatuloy ang edukasyon sa wikang pambansa.

Ikinararangal ng Kagawaran ng Edukasyon, Kultura at Isports na ipakilala ang aklat na ito, ang pinakahuli sa isang serye ng mga aklat na naglalayong palaganapin ang pagkatutong bumasa at sumulat. Habang nalilinang ang mga kasanayang pang-edukasyon na hinahangad ng mga aklat na ito, ang ating bansa sa pangkalahatan ay magtatamo ng kasaganaan.


ISIDRO D. CARIÑO
Kalihim

ACKNOWLEDGEMENTS

Sincere thanks go to the Division of Ifugao through the Ass't Schools Division Superintendent, Dolores D. Codamon, for granting authority to the District Supervisor of Hungduan, Jeronimo Codamon, to organize and manage a Reading Materials Seminar-Workshop. Also thanks go to Kiangon District through the District Supervisor, Martin Puguon, for allowing a classroom in Kiangon Central School for use by the workshoppers and the Resource personnel.

PREFACE

This book is a revised edition of a book originally produced in workshops sponsored by Hungduan District, Division of Ifugao, CAR, DECS.

The first workshop prepared trial materials and produced them on silkscreen. DECS participants in the workshop were:

Belina C. Aguana
Regina B. Arcosa
Laticia D. Binwag
Angelita L. Banayao
Jose T. Burnidang
Flora N. Camhol
Paul Camhol
Josephine C. Gattiling

Jeronimo P. Codamon
Manuel Dulawan
Simon G. Dulinayan
Lolita G. Buyguyan
Francesca B. Habbiling
Imelda B. Inabiohan
Agapita N. Tindaan
Luis J. Tindaan

Resource staff were: Kathleen Bosscher, SIL; Lourdes Dulawan; E. Lou and Richard M. Hohulin, SIL; Miranda and Rick Krenzer, Peace Corps.

In the second workshop, supportive materials were prepared and some editing done. DECS participants in the second workshop were: Flora N. Camhol, Paul Camhol, Jeronimo P. Codamon and Francesca B. Habbiling. Resource staff were: Doris Porter, SIL and Juana Bannawe, TAP.

The aim of this book is to help native speakers of Tawali, Ifugao to become better readers and speakers of Filipino and English by using their mother tongue as the bridge.



Nan Akup

Kup! Kup! Kup! Kup! Ngane pe nan hamutin ib-ibbaag nay ngadana? O-ongal di matanan nakappaldang hi angana. Kay bo waday diggal na. Nungkayngut bo nan hobat na. Adi muntayyapan hin mapat-al. Mimihdi nah munhihhilong. Hin-uddum ta mihdi nah kaiw an nahaybong di tubuna. Nahdom ke ya ahi maukat ta tumanayyapan. Takon di gawan di hilong ya paka-ang-angona. Pakadopapponay gando ya ulog an dadiyey kanona. Inang-ang daka ke ya adi tumakut. Adi madlun mu makihintokkolan ot ya abu.

1. Nganen hamuti nan ib-ibbaag nay ngadana?
2. Kakon-anay kaukatana?
3. Ngane day kanon di akup?
4. Daanay kikiyadiyana?

Ang Kuwago

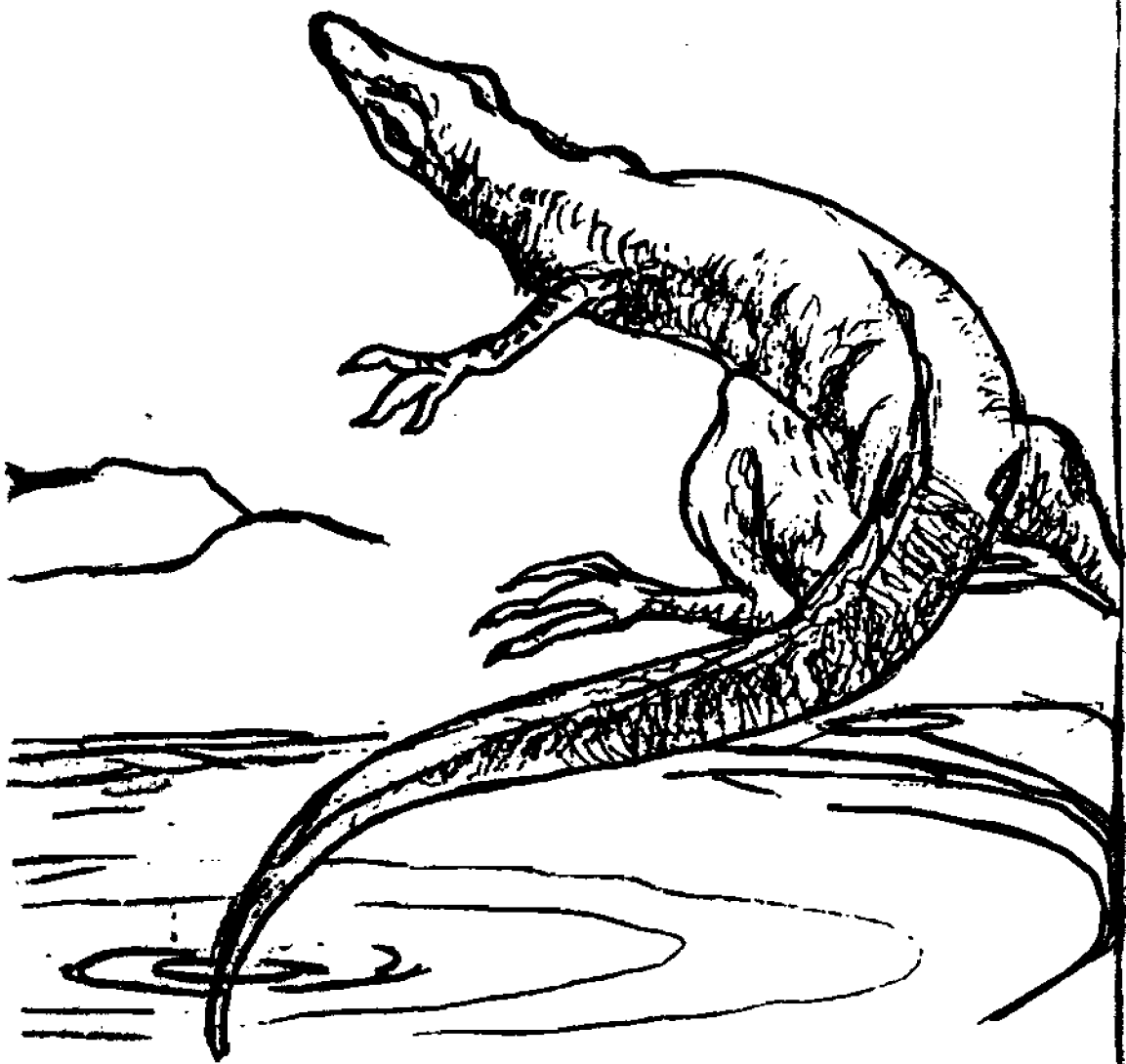
Kuw! Kuw! Kuw! Kuw! Anong ibon na palaging sinasabi ang kanyang pangalan? Malalaki ang kanyang mata at malapit sa kanyang mukha. Para siyang nakasalamín. Baluktot ang kanyang tuka. Hindi siya lumilipad sa araw. Namamalagi siya sa dilim. Kung minsan naman ay sa puno siyang malalago ng dahon. Lumalabas ito sa gabi at lumilipad. Kahit sa hatinggabi ay nakakakita ito nang mabuti. Nakakahuli siya ng daga at ahas na kanyang pagkain. Hindi natatakot ito kapag nakita ka. Sa halip ay tititigan ka lang.

- 1. Anong ibon na palaging sinasabi ang kanyang pangalan?**
- 2. Kailan lumalabas ang kuwago?**
- 3. Ano ang kinakain ng kuwago?**
- 4. Saan nakatira ang kuwago?**

The Owl

Hu! Hu! Hu! Hu! What is the bird that keeps saying its name? It has big eyes and they are close together on its face. It looks like it has eyeglasses. Its bill is hooked. It does not fly during the daylight. It stays in the dark. Sometimes, it stays in trees with layers of leaves. It comes out and flies around at night. Even at midnight, it can see very well. It catches rats and snakes for its food. The owl is not frightened when it sees you. Instead, it will stare at you.

1. What bird keeps saying its name?
2. When does the owl come out?
3. What does the owl eat?
4. Where does he stay?



Hi Banniya Kompakompa

Kay ulog di banniya. Hiphip am-in di bolat na. Andukke boy iwit na. Mu bokon ulog te waday opat an hukina. Nal-ot ya matadom di kukuna. Naagangan ke on itidle na nan andukken dilana. Mamunikot di dilana ta deke on nipkot di dakol an gutul, wawwahhe ya lalog. Ne ahina inul-ulle an ginuyud ta ukmunona didan am-in.

Munlottenham bo nah puhung ya nah pukungangan ta e manolog. Nakabhug ke ya e nuntalu nah liyang ta makahhuyop.

Piliyon nan niptok an kali ta itudok nah "blank."

1. Kay _____ nan banniya.
2. _____ nan dilana.
3. Mipkot di _____, _____, ya _____ hi dilana.
4. Nakabhug ke ya e nuntalu nah _____.

Ang Bayawak

Parang ahas ang bayawak. Makaliskis ang kanyang balat. Mahaba ang kanyang buntot. Nguni't hindi ito ahas dahil may apat na paa. Malalakas at matatalim ang kanyang mga kuko. Kung siya'y nagugutom, inilalabas niya ang kanyang mahabang dila. Malagkit ang dila nito kaya dumidikit ang mga langgam, lamok, at langaw na gumagapang at dumadapo dito. Kapag naramdaman niya na puno na ang kanyang dila ay dahan-dahan nitong ipinapasok at nilulunok silang lahat.

Nakalalangoy din ito sa lawa at palaisdaan upang mangisda. Pag ito'y busog na, nagtatago sa kuweba at mahimbing na natutulog.

Piliin ang tamang salita at isulat sa nawawalang salita ng mga pangungusap

1. Parang _____ ang bayawak.
2. _____ ang dila nito.
3. Dumidikit ang mga _____, _____ at _____ sa kanyang dila.
4. Pag itoy busog na ay nagtatago ito sa _____.

The Lizard

The lizard is like a snake. Its skin is scaly. Its tail is long. But it is not a snake because it has four legs. Its claws are strong and sharp. When it's hungry, it sticks out its long tongue. Its tongue is sticky and ants, mosquitoes and flies get stuck to it. When it feels that its tongue is full of insects, it slowly pulls its tongue in and swallows them all.

The lizard can also swim in a pool or fish pond to catch fish. After eating, it hides in a cave and sleeps soundly.

Choose the correct word and write it in the blank.

1. The lizard is like a _____.
2. Its tongue is _____.
3. _____, _____, and _____ get stuck on its tongue.
4. After eating, it hides itself in a _____.



Nan Gando

Hay gando ya buhul di tagu. Adi maphod an waday gandoh nunhituwan. Pumappa-ih ngunut umat hi bulwati, apatut, liblu ya hay da udum. Pa-iyona boy pala, atop ya dingding di bale. Kanonay page, gattuk ya hay udum an makan. Kanona boy impan di manuk ya gawgawa. Kayatonay kaiw ya tukud te matadom di kukuna. Nahulitan boy hungahung na. Mun-ubtut boy kihdiyan da.

Maphod di waday puha ta abulonay gando. Bokon ke ya kindotan didat mate da. Maid damdamay ibaddang dan ditaku.

1. Tipet adi pinhod di taguy gando?
2. Nganey kon impa nan kanon di gando?
3. Ngañen amayyuy abulon hi gando?

Ang Daga

Ang daga ay kaaway ng tao. Hindi mabuting may daga sa loob ng bahay. Naninira ito ng kagamitan tulad ng damit, sapatos, aklat at mga iba pa. Sinisira rin nito ang istante, bubong at dingding ng bahay. Kinakain nito ang bigas, kamote at iba pang pagkain. Kumakain din siya ng sisiw at pato. Nakaaakyat siya sa puno at poste dahil matatalim ang kanyang mga kuko. Matulis din ang kanyang nguso. Mabaho ang tinitirahan nila.

Mabuting may pusa para may magtaboy sa mga daga. O kaya, lasunin natin sila para mamatay silang lahat. Wala naman silang naitutulong sa atin.

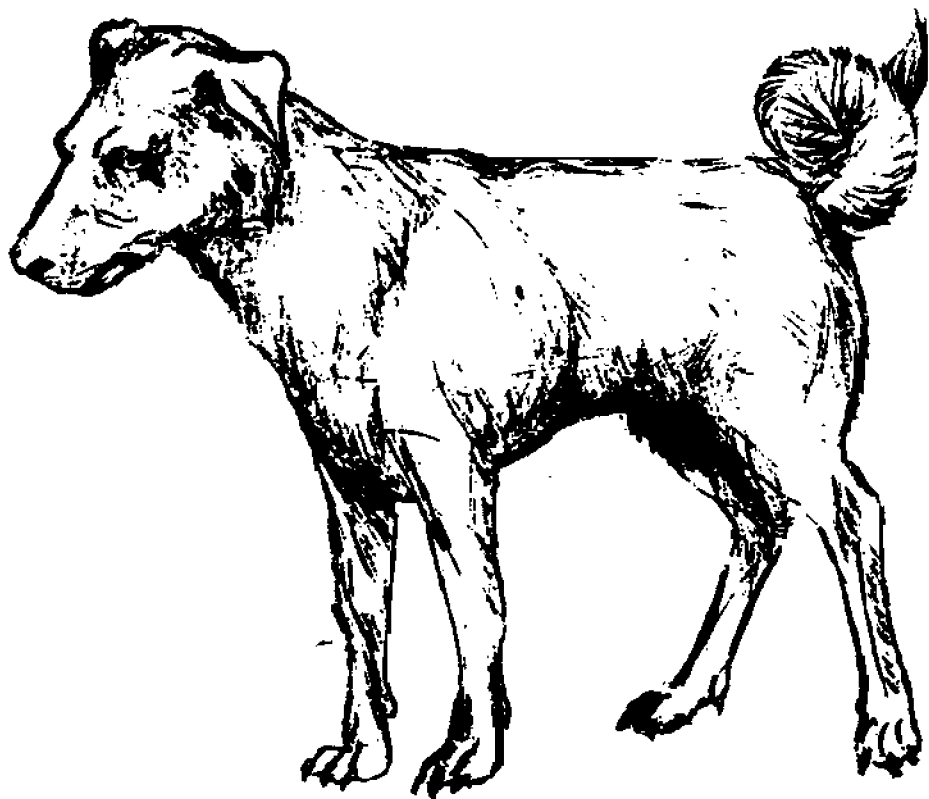
1. **Bakit ayaw ng tao ang daga?**
2. **Anong maliit na hayop ang kinakain ng daga?**
3. **Anong hayop ang pumapatay at kumakain ng daga?**

The Rat

Rats are enemies of people. It is not good to have rats in the house. They destroy things like clothes, shoes, books, and other things. They also destroy shelves, roofs, and walls of houses. They eat rice, kamote and other food. They also eat chicks and ducklings. They can climb trees and posts because their claws are sharp. Their snouts are pointed too. The places where they stay are smelly.

It's good to have cats to drive away the rats. Or, we should poison them so that they will die. Rats do nothing for us.

1. Why don't people like rats?
2. What baby animals does the rat eat?
3. What animal kills and eats rats?



Nan Ahu

Opat di hukin di ahu, duway ingana ya duwa boy matana. Ong-ongal di ahu mu hay puha. It-itay mu hay babuy.

Deket naatu ya itidle nay dilana. Gungunganay tatagun munlau. Guwalyaanay bale nah hilong. Hay ke ahu ya adi daka kal-iwan takon di nabayag an ugge daka tinibo.

An waday ahu yu?

1. _____ di hukin di ahu.
2. Ong-ongal di ahu mu hay _____.
3. It-itay mu hay _____.
4. Guwalyaanay _____ nah hilong.

Ang Aso

Ang aso ay may apat na paa, dalawang tainga at dalawang mata. Mas malaki ang aso kaysa sa pusa. Mas maliit ito kaysa baboy.

Kapag pagod na siya ay nakalawit ang kanyang dila. Tinatahulan niya ang mga taong nagdaraan. Binabantayan din niya ang aming bahay kung gabi. Hindi ka niya makakalimutan kahit na hindi ka niya makita ng matagal.

May aso ba kayo?

1. _____ ang paa ng aso.
2. Mas malaki ang aso kaysa _____.
3. Mas maliit siya kaysa _____.
4. Binabantayan din niya ang _____ kung gabi.

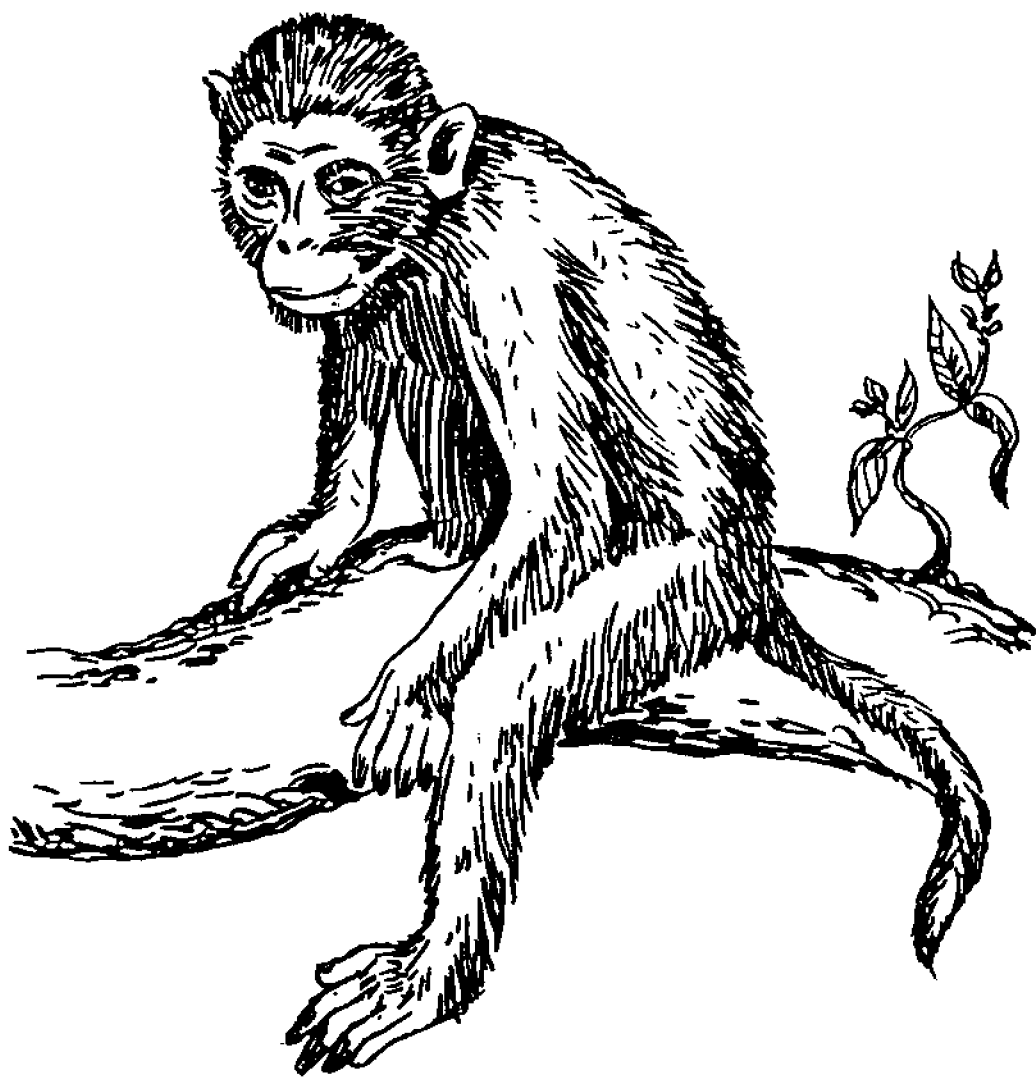
The Dog

A dog has four legs, two ears, and two eyes. A dog is bigger than a cat. It is smaller than a pig.

When he is tired, his tongue sticks out. He barks at people passing by. He guards the house at night. A dog does not forget you even if he does not see you for a long time.

Do you have a dog?

1. A dog has _____ legs.
2. A dog is bigger than a _____.
3. He is smaller than a _____.
4. He guards the _____ at night.



Nan Bulangon

Hay bulangon ya amayyun mihaad hi muyung. Mungkayyatan hi hahapang di kaiw. Hay ang-ang na ya kay tagu. Namam-a nan taklena. Nadutdutan am-in di adol na. Hay kanona ya bungan di kaiw. Pinpinhod nay balat. Waday ohan aton di bulangon an matataw-an. Pinpinhod nan manganan hi kutu. Papuutanay puk-il hi buuk. Wada key hinamak nan kutu weno ilit on ginut-um na. Mu deket maid di hamakonah kutu ya tuppaaanay buuk. Mabalin an mihday bulangon. An pinhod mun kanon di dotag di bulangon? Ad-adi pe! Mu mabalin an alan an ay-ayyam.

Itudok nan "answer" tudan "question" nah papel yu.
Hamakon nan "answer" nah istolya.

1. Daanay kawad-an nan bulangon?
2. Nganey pakappinhod nan kanon?
3. Ngane pe kanuy atona hin maid e na hamakon hi kutu?
4. An maphod nin an makan nan dotag di bulangon?

Ang Unggoy

Ang unggoy ay hayop na nakatira sa gubat. Nangunguyapit ito sa mga sanga ng punong kahoy. Ito ay parang tao, lalo na ang kanyang mga kamay. Mabalahibo ang kanyang katawan. Ang kinakain niya ay ang mga prutas. Gustong-gusto niya ang saging. May ginagawa ang unggoy na nakakatawa. Gusto nitong manghuli ng kuto at mabilis siyang maghawi ng buhok. Kapag may nakita itong kuto ay kinakagat niya. Kapag walang nakikitang kuto, ay dinuduraan niya ang buhok. Ang karne ng unggoy ay nakakain din. Gusto mo bang kumain ng karne ng unggoy? Ayaw ko. Puwede ring alagaan ito.

Isulat ang tamang sagot sa mga tanong sa inyong papel.
Tingnan ang sagot sa istorya.

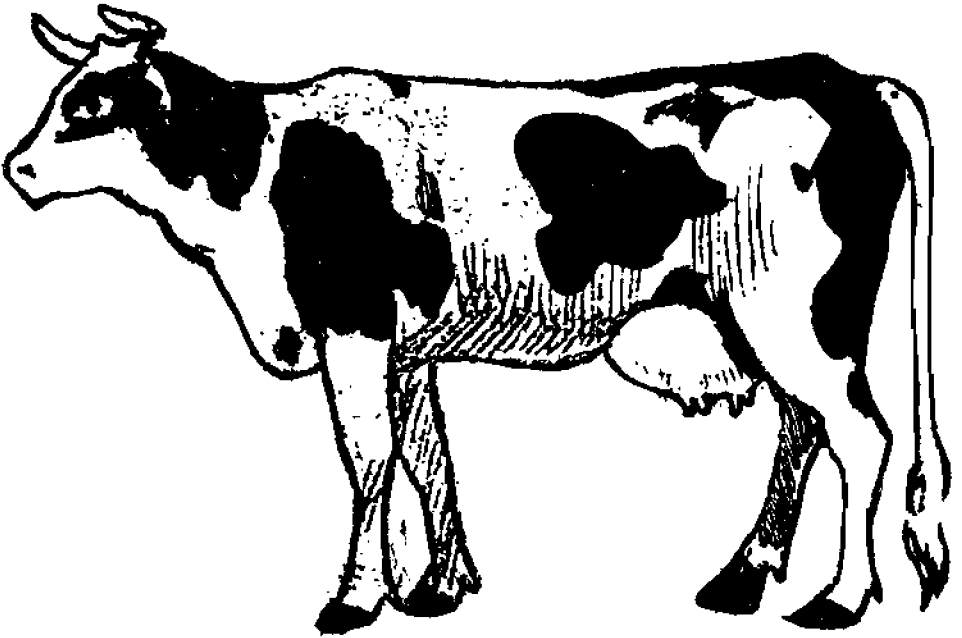
1. Saan nakatira ang unggoy?
2. Ano ang gustong-gusto nitong kainin?
3. Ano ang ginagawa nito kapag walang makitang kuto?
4. Masarap bang kainin ang karne ng unggoy?

The Monkey

The monkey is an animal that lives in the forest. It climbs on branches of trees. It looks like a person, especially its hands. It has a hairy body. It eats fruit. It especially likes bananas. There is something a monkey does that is funny. It likes to pick lice from hair. It quickly parts the hair. When it finds lice or nits, it bites them. If it finds no lice, it spits on its hair. Monkey's meat can be eaten. Do you like to eat monkey's meat? I don't. But a monkey can also be obtained for a pet.

Write the answer to the questions on your paper. Look for the answers in the story.

1. Where does the monkey live?
2. What does the monkey especially like to eat?
3. What does the monkey do when it cannot find lice in the hair?
4. Is monkey meat good to eat?



Nan Baka

Waday tinibo yuh baka? Ugge nun-iingngoy ang-ang da. Waday mangitit, mumbobola ya maingit. Nungkakammoy kolor di udum. Wadaday o-ongal ya iittay an baka. Nahakgudan da mu antikke. Mabalín an tudduwan ta mun-aladu. Mungguyud pay hi kaiw ya kuliton an umat hi nuwang. Nal-ot an mungngunu. Uh-uhup bot ahi maagangan, mauwo ya maatu.

Mapmaphod di dotag na mu hay babuy ya nuwang. Mu abunay nakangngina.

Nalakan dumakol di baka hin ihaad hi halun. Nalaka bon pangal-an hi pihhu hin igattang te nangina nimpey bayad di dotag na. Waday baka yu?

1. Ngane day kolor di baka?
2. Ngane day mabalín an aton di baka?
3. Nganey nanginnginay dotag na, hay baka wenu babuy?

Ang Baka

Nakakita ka na ba ng baka? Iba't-iba ang hitsura nila. May itim, puti, at namumula-mula. Halu-halo naman ang kulay ng mga iba. May malalaki at may maliliit. May sungay ang baka pero maiksi. Puwedeng turuan itong mag-araro. Kaya pa nitong humila ng kahoy at kariton katulad ng kalabaw. Matibay ito sa trabaho. Matagal magutom, mauhaw, at mapagod ang baka.

Mas masarap ang karne nito kaysa baboy o kalabaw. Pero mas mahal ito.

Madaling dumami ang baka kung ipapastol ito sa may burol. Madali rin itong pagkakakitaan dahil sa mas mahal ang karne nito. May baka ba kayo?

- 1. Anu-anong kulay ang mga baka?**
- 2. Anu-anong gawain ang kaya ng baka?**
- 3. Alin ang mas mahal, karne ng baka o karne ng baboy?**

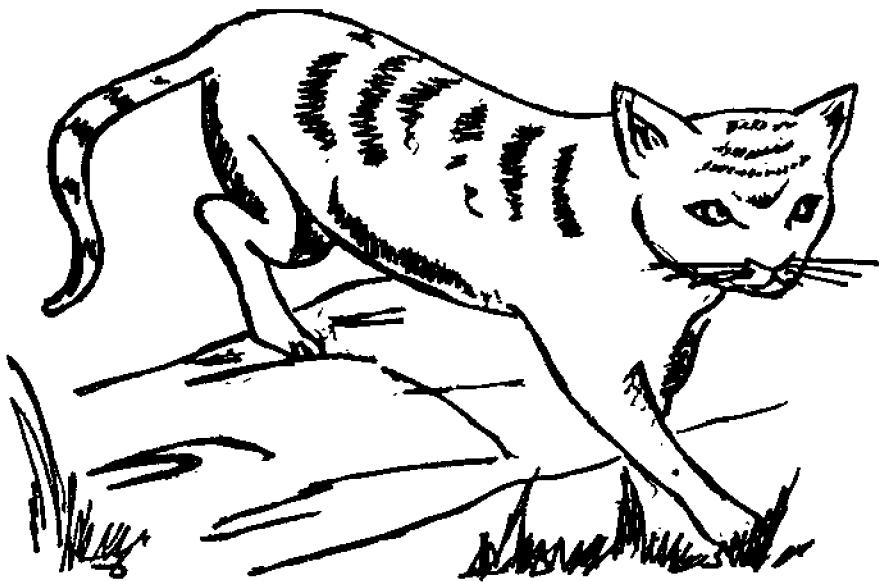
The Cow

Have you ever seen a cow? Not all cows are the same. There are black, white, or red cows. Some are mixed colors. There are big cows and small cows. They have horns, but they are short. Cows can be trained to plow. They can also pull logs and carts like carabaos. Cows are strong and hard working. It takes a long time for a cow to get hungry, thirsty or tired.

Cow's meat (called beef) is tastier than pig or carabao meat. But it costs a lot.

Cows multiply easily if they are placed on a ranch. They are a good source of money because of the high cost of their meat. Do you have cows?

1. What colors are cows?
2. What can cows do?
3. Which meat costs more, the cow's or the pig's?



Nan Buwot

Inilam di buwot? Bale nay liliyang. Kay labit di ang-ang na. Mu andukkey iwit na. Mangan hi kutlong di bilau ya udum an holok. Dakol di buwot nah muyung ya nah maduntug.

Mihda nan buwot. Nalaka an-mun-anup. Id-uy di ahut pudugona. Hinunggop ke nah liyang ya inubuuban ta maukat ya ahi dimpap.

1. Daanay balen di buwot?
2. Nganey ang-ang di buwot?
3. Nganey aton hin hinunggop nan buwot nah liyang?

Ang Musang

Alam mo ba kung ano ang musang? Ang tirahan nito ay mga kuweba. Parang kuneho ang hitsura nito. Nguni't mahaba ang buntot niya. Kinakain nito ang malalambot na dahon ng mga runo at mga iba pang uri ng damo na kagaya nito. Nakakain ang karne nang musang. Maraming musang sa gubat at bundok.

Madaling mangaso nito. Ipahabol lang sa aso. At kapag pumasok na ito sa kuweba, magpaapoy sa bunganga ng kuweba at dahil sa usok mapipilitan na itong lumabas at saka mo huhulihin.

1. Saan nakatira ang musang?
2. Anong hitsura ng musang?
3. Anong dapat gawin kapag nakapasok na ito sa kuweba?

The Wildcat

Do you know what a wildcat is? It lives in caves. It looks like a rabbit. But it has a long tail. It eats runo tops and other similar grasses. It can be eaten. There are many wild cats in the forest and in the mountains.

It is easy to hunt. Just let the dog chase it. If it goes into a cave, build a fire at the mouth of the cave and the smoke will force it out and then you can catch it.

1. Where does the wildcat live?
2. What does a wildcat look like?
3. What can you do if it goes into a cave?



Nan Puha

Dahdin dakayuy waday puhana? Tipet maphod di waday puha? Ngane day dumakol ten maid di puha?

Hay puha ya amayyun makahhapul taku. Ongal di ibaddang na. Patakutona ya kanonay gando. Wada key puha taku ya adi pa-iyon di gandoy bulwati ya udum an ngunut. Adida kanon di page ya udum an makan.

Maphod an waday puha. Ittay di kanona. Maka-ayup ya. Mapmaphod nan madangi ya ma-ma-atung an dutdut na.

Mumpuha taku ya ipaptok taku dida.

Itudok di "hiya" hin makulug, "bokon" hin adi makulug.

1. Makahhapul takuy puha.
2. Dakol di kanona.
3. Dopaponay gando.
4. Ipaptok takuy puha taku.

Ang Pusa

**Sino sa inyo ang may pusa? Bakit kailangan ang pusa?
Ano ang dumarami kung walang pusa?**

Ang pusa ay kailangang-kailangan natin. Malaki ang naitutulong nito. Nananakot at kumain siya ng mga daga. Kung may pusa tayo, hindi sisirain ng mga daga ang damit natin at iba pang mga kagamitan. Hindi rin kakainin ang palay at iba pang pagkain natin.

Magandang alagaan ang pusa. Kaunti lang ang kinakain niya. Sila'y maamo. Ang makinis at mainit na balahibo nila ay maganda.

Kumuha tayo ng pusa at alagaan natin.

"Tama" ba o "mali".

- 1. Kailangan natin ang pusa.**
- 2. Marami ang kinakain ng pusa.**
- 3. Hinuhuli nito ang daga.**
- 4. Alagaan natin ng mabuti ang ating pusa.**

The Cat

Who of you has a cat? Why is it good to have cats?
What will multiply if we have no cat?

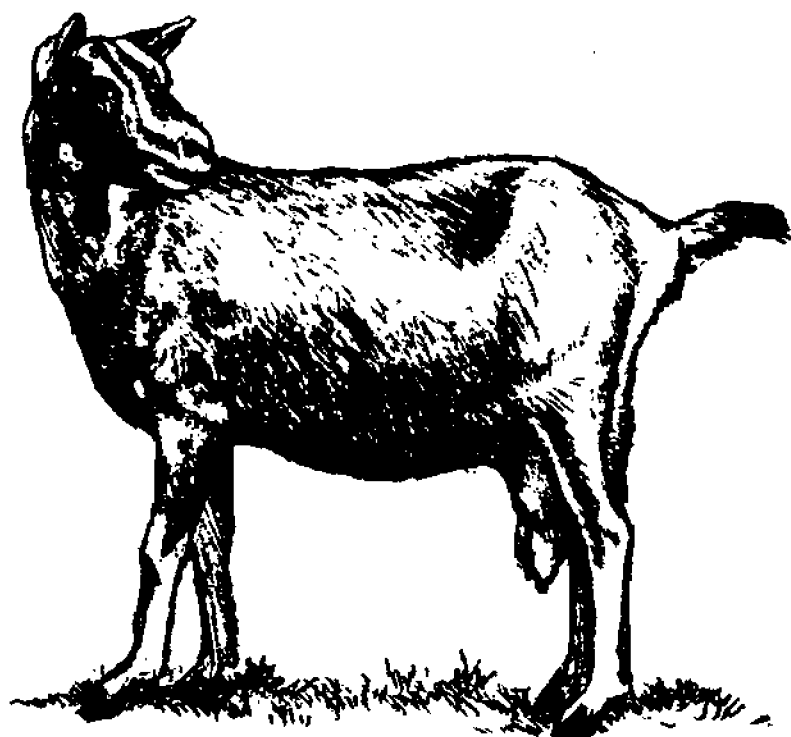
The cat is a pet we need very much. It is very helpful. It frightens and eats rats. If we have cats, rats will not destroy our clothes and other belongings. They will not eat our rice and other food.

It is nice to have a cat. They don't eat much. They are also gentle. Their smooth, warm fur is nice.

Let's have cats and take good care of them.

True or False.

1. We need cats.
2. Cats eat much.
3. A cat can catch rats.
4. We should take good care of our cats.



Nan Gulding

Hay gulding di bakan di nawotwot. Takon di dahdi ya pakagattang te nalakay gulding mu hay baka. Pinpinhod di u-ungan ipaptok te holok ya abuy kanon da. Nalakan dumakol di gulding te mumpidwan mun-impah hintoon hi duwa weno tulu. Deket dakol di gulding ya waday ihdah dotag ya inumon an gattak.

1. Hay _____ di bakan di nawotwot.
2. Hay _____ ya abuy kanon da.
3. Dakol key gulding ya waday ihdah
_____ ya inumon an _____.

Ang Kambing

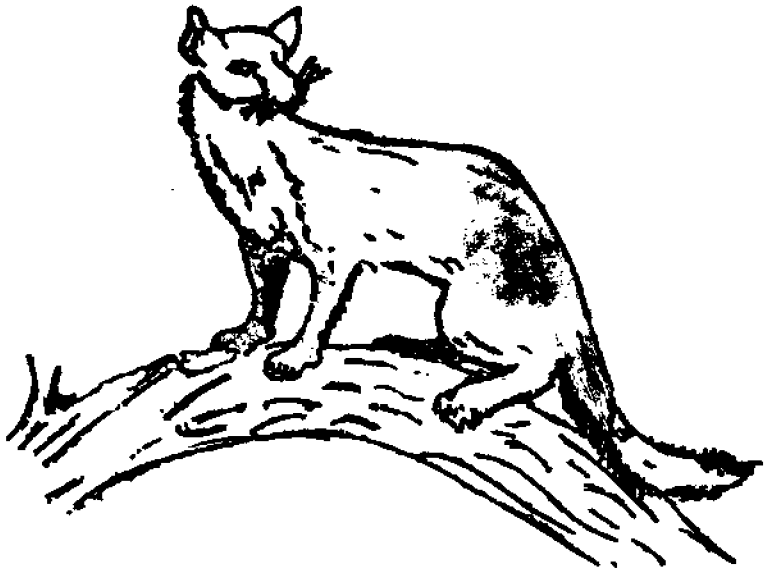
Ang kambing ay siyang baka ng mga mahihirap. Kahit sino ay puwedeng bumili nito dahil mas mura ito kaysa baka. Gustong alagaan ng mga bata ang kambing dahil damo lamang ang kinakain nila. Madali silang dumami dahil nanganganak ito ng dalawang beses sa isang taon, ng dalawa o tatlo. Kung maraming kambing, may ulam tayong karne at may gatas tayong iinumina.

1. Ang _____ ay baka ng mga mahihirap.
2. _____ ang kinakain ng kambing.
3. Kung maraming kambing may ulam tayong _____ at may _____ tayong iinumina.

The Goat

The goat is the poor man's cow. Anyone can afford to buy a goat because it is cheaper than a cow. Children like to take care of goats because they just eat grass. Goats multiply easily because they give birth twice a year to two or three kids. If we have many goats, we can have meat for viand and milk to drink.

1. The _____ is the poor man's cow.
2. Goats eat _____.
3. If we have many goats, we can have _____ for viand and _____ to drink.



Nan Amunin

Mihdih muyung nan amunin. Mangitit ya makahammuy hituwen amayyu. Bungay kanona. Nakappinhod nay binul, dogwe ya udum an malumiin bungan di kaiw. Deke kanut e mangan ya unnaonan tumaptap hi mahampot an holok ne iukmuna. Atonah tuwe ta adi mundap-un bumudal nan kanonan bunga. Mihda boy amunin. Nalakan anupon ya appadon. Makapyah akbut di bolat na.

Adik pe pinhod an ihday amunin te munhamuy. Pinhod mu udot?

1. Mihdi nan amunin hi _____(wangwang, muyung, payo).
2. Deket e mangan, umukmun ni-an hi mahampot an _____(papel, holok, kaiw).
3. Makapyay bolat na hi _____(bulwati, akbut, apatut).

Ang "Amunin"

Matatagpuan sa gubat ang "amunin". Itim ito at napakabahong hayop. Mga bungang kahoy ang kinakain niya. Gusto niya ang binul, dogwe, at iba pang matatamis na bungang kahoy. Bago daw itong kumain, ay lulunok muna ng magaspang na damo. Ginagawa niya ito para hindi kaagad lumabas ang kinaing bunga. Maaring kainin ang "amunin". Madali itong hulihin o bitagin. Ang balat niya ay ginagawang pasiking.

Ayoko ng "amunin" dahil napakabaho. Ikaw, gusto mo?

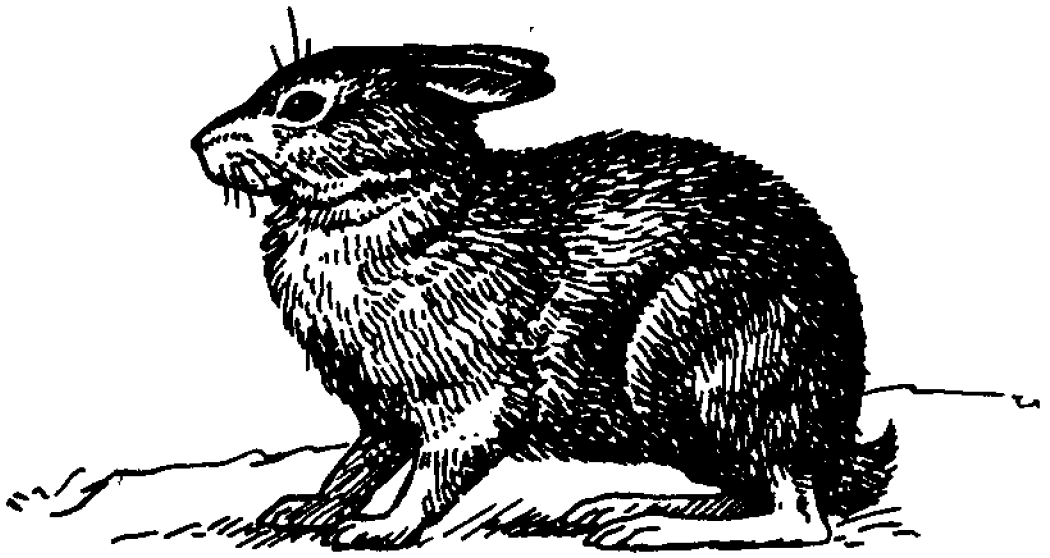
1. Matatagpuan sa _____ ang "amunin". (ilog, gubat, palayan)
2. Bago daw itong kumain, ay lulunok muna ng magaspang na _____ (papel, damo, kahoy)
3. Magagawang _____ ang balat nito. (damit, pasiking, sapatos)

The Skunk

The skunk lives in the forest. This animal is black and smelly. It eats fruit. It likes dogwe and other sweet fruit. Before it eats, it chews and swallows coarse grass. It does this to prevent the fruit it eats from coming out right away. Skunk can also be eaten. It is easy to hunt or trap it. Its skin can be made into a backpack.

I don't like to eat skunk because it is smelly. Do you like it?

1. The skunk lives in the _____.(river, forest, ricefields)
2. Before it eats, it swallows some coarse _____ (paper, grass, wood)
3. Its skin can be made into a _____ (shirt, backpack, shoes).



Nan Labit

Waday ohan amayyu. Labit di ngadana. Kay puhay kaongal na. Kay dutdut bon di puhay dutdut na. Bilbilog ya dukduke ingana mu hay puha. Holok di kanona. Kanona boy tingting ya holok di hapon. Mahapul an malini nan holok an ipakan. Nalugit ke ya ikate na. Adi kumalat di labit. Maule, madangi ya malinin amayyu. Gagalan dumakol te mun-impah onom weno walu. Maphod an ih-ihda. Kay manuk di tamtam na.

1. Ngane nan amayyu nah istolya?
2. Nganey ang-ang di ingan nan labit?
3. Nganey tamtam di labit?

Ang Kuneho

May isang magandang alagaang hayop. Kuneho ang tawag dito. Kasing laki ito ng pusa. Parang balahibo ng pusa ang balahibo niya. Mas malapad at mas mahaba ang tainga nito kaysa pusa. Damo ang kinakain niya. Kumakain din ito ng kamote at damong Hapon. Kailangang malinis ang damong ibibigay sa kuneho. Kung marumi ay ikamamatay niya. Hindi nangangagat ang kuneho. Sila'y maamo, makinis, at malinis na alaga. Madaling dumami ang kuneho dahil nanganganak ito ng anim kundi walo. Masarap ang karne nito. Parang karne ng manok ang lasa nito.

1. Ano ang alagang hayop sa kuwento?
2. Ano ang hitsura ng tainga ng kuneho?
3. Ano ang lasa ng kuneho?

The Rabbit

There is a pet animal. It is called a rabbit. It is as big as a cat. Its fur is like a cat's fur. Its ears are wider and longer than a cat's ears. It eats grass. It also eats kamote leaves and Japanese grass. The rabbit must be given only clean grass. If it is dirty, it can kill the rabbit. Rabbits do not bite. They are kind, smooth, and clean animals. Rabbits multiply easily because they give birth to six to eight babies in a litter. Rabbit meat is delicious. It tastes like chicken.

1. What is the pet animal in the story?
2. What do rabbits' ears look like?
3. What does rabbit meat taste like?

ACTIVITY SHEET - LESSON 1

Name: _____

Bidan di Aamayyu

Nan Akup

A. Pumpopottokon datuwen kali. Kapyaan hi linya an malpu nah Tuwali ta mumpa-e nah Filipino ya English. Unudon din namangulu.

<u>Tuwali</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
diggal	daga	dark
mapat-al	madilim	rat
munhihnilong	salamin sa mata	the day
makihintokkolan	araw	stare
gando	makipagtitigan	eyeglasses

B. Bidbidon nan Filipino ya English ya intudok hi Tuwali.

<u>Filipino ya English</u>	<u>Tuwali</u>
1. eyeglasses	_____
2. during the day	_____
3. dark	_____
4. makipagtitigan	_____
5. daga	_____

K. Hamakon nan Filipino ya English ya intudok nadah "blank".

- O-ongal di matanan nakappaldang hi angana.

_____ Filipino

_____ English
- Nungkayngut bo nan hobat na.

_____ Filipino

_____ English

D. Tuligonggongon nan "ow" umat nah 'owl' ya binidbid dida.

bow	book	cow
coat	down	gate
gown	howl	paws
now	pale	brown

E. Itudok nan pangali hin duwa weno dakdakol datuwe. Unudon nan namangulu.

hamuti	ibon	bird
<u>nadan hamuti</u>	<u>mga ibon</u>	<u>birds</u>
mata	mata	eye
_____	_____	_____
kaiw	punungkahoy	tree
_____	_____	_____
anga	mukha	face
_____	_____	_____

F. Itudok nan kalin ibagan nan mittulu.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

ACTIVITY SHEET - LESSON 2

Name: _____

Bidan di Aamayyu**Hi Banniya Kompakompa****A. Pumpopottokon datuwen kali. Kapyaan hi linyan malpu nah Tuwali ta mumpa-e nah Filipino ya English.**

<u>Tuwali</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
banniya	matalim	snake
ulog	bayawak	hungry
matadom	malagkit	sharp
naagangan	ahas	sticky
mamunikot	gutom	lizard

B. Bidbidon nan Filipino ya English ya intudok hi Tuwali.

<u>Filipino ya English</u>	<u>Tuwali</u>
dila	_____
busog	_____
swallow	_____
mosquito	_____

K. Bidbidon ya hamakon nan Filipino ya English nah istolya ya intudok nah "blank".

1. Andukke boy iwit na.

_____ Filipino
 _____ English

2. Nal-ot ya matadom di kukuna.

_____ Filipino
 _____ English

D. Deket wada nan "e" nah udun di kali hi English ya pumbalinona nan namangulun "vowel" an andukkey gangona weno ibaganay ngadana. Kuliyon di puun nan kali an waday "e" hi uduna. Bidbidon dida.

snake	back	black
bake	pack	safe
snack	make	lake
cake	rake	sake
take	lack	sack

E. Itudok nan pangali hin duwa weno dakol.

gutul _____	langgam _____	ant _____
kuku _____	kuko _____	claw _____
wangwang _____	ilog _____	river _____

F. Itudok nan kalin ibagan nan mittulu.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

ACTIVITY SHEET: LESSON 4

Name: _____

Bidan di Aamayyu**Nan Ahu****A. Itudok hi Tuwali ya nangapyah linya ta miptok nah Filipino ya English.**

<u>English</u>	<u>Tuwali</u>	<u>Filipino</u>
1. legs	_____	mata
2. ears	_____	tainga
3. eyes	_____	paa
4. tired	_____	tinatahulan
5. barks	_____	pagod

B. Hamakon nan English weno Filipino an "sentence". Tuligonggongon nan "letter" na.

1. It-itay mu hay babuy.
 - a. A dog is bigger than a cat.
 - b. It is smaller than a pig.
 - c. A pig has hair.
2. Deket naatu ya itidlenay dilana.
 - a. Kapag pagod na siya ay nakalawit ang kanyang dila.
 - b. Ang aso ay may buhok.
 - k. Ang pusang ito ay nagpapahinga.

K. Kuliyon di "letter" nan kali nah winawwan an nun-ingngoy gangona nah namangulu.

1. night	a. fight	b. bait	c. goat
2. sight	a. met	b. right	c. beat
3. bright	a. ears	b. cute	c. fright
4. tight	a. might	b. date	c. meat

D. Humangon di "question" hi "this" or "that".

1. What is that near you? _____ is a dog.
2. What is that over there by the table? _____ is a book.
3. What are you holding? _____ is a pencil.
4. What is she sitting on? _____ is a chair.

E. Itudok nan kalin ibagan nan mittulu.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

ACTIVITY SHEET: LESSON 5

Name: _____

Bidan di Aamayyu**Nan Bulangon**

A. Pumpopottokon datuwen kali. Kapyaan hi linyan malpu nah Tuwali ta mumpa--e nah Filipino ya English.

<u>Tuwali</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
1. bulangon	mga sanga	monkey
2. muyung	saging	forest
3. hahapang	buhok	branches
4. balat	unggoy	banana
5. buuk	gubat	hair

B. Bidbidon nan Filipino ya English ya intudok nan kali hi Tuwali.

<u>Filipino ya English</u>	<u>Tuwali</u>
like	_____
kuto	_____
eat	_____
kahoy	_____

K. Bidbidon ya hamakon nan Filipino ya English nah istolya ya intudok nah "blank".

1. Nadutdutan am-in di adol na.

_____ Filipino
 _____ English

2. Mungkayyanan hi hahapang di kaiw.

_____ Filipino
 _____ English

D. Tuligonggongon nan kali hi winawwan an nun-ingngoy gangona nah wadah iniggid.

like	tell	bike	say
lice	man	bill	mice
monkey	elephant	donkey	carabao
took	book	noon	night

E. Piliyon nan niptok an kali an mikapya nah "blank". Itudok nah "blank".

in, on

1. The monkey lives _____ the forest.
2. He climbs _____ the branches.
3. The book is _____ the table.
4. The pen is _____ the bag.
5. The boy is _____ the house.
6. The pillow is _____ the bed.

F. Itudok nan kalin ibagan nan mittulu.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

ACTIVITY SHEET: LESSON 6

Name: _____

Bidan di Aamayyu**Nan Baka**

A. Pumpopottokon datuwen kali. Kapyaan hi linyan malpu nah Tuwali ta mumpa-e nah Filipino ya English.

<u>Tuwali</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
mangitit	mag-araro	white
mumbobola	maikli	red
maingit	puti	plow
antikke	itim	short
mun-aladu	pula	black

B. Bidbidon nan Filipino ya English ya intudok hi Tuwali.

<u>Filipino ya English</u>	<u>Tuwali</u>
1. pula	_____
2. itim	_____
3. plow	_____
4. short	_____
5. red	_____

K. Bidbidon ya hamakon nan Filipino ya English nah istolya ya intudok nah "blank".

1. Waday tiniboyu hi baka?

_____ Filipino

_____ English

2. Waday mangitit, mumbobola ya maingit.

_____ Filipino

_____ English

D. Tuligonggongon nan kali an waday duwan numpaldang an "consonant" nah puuna.

black	sledges	clap
some	sting	drink
small	carabao	swing
plow	cow	cling
cat	fly	dam

E. Kopyaon nadan "sentences". Hannotan di iittay an "letter" hi oongal hin mahapul.

1. cows do not all look the same.
2. have you seen a cow?
3. today is wednesday.
4. I will go to hungduan.
5. Do you have a cow at home?
6. It is martin's cow.

F. Itudok nan kalyon nan mittulu.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

ACTIVITY SHEET:- LESSON 7

Name: _____

Bidan di Aamayyu**Nan Buwot**

A. Pumpopottokon datuwen kali. Kapyaan hi linyan malpu nah Tuwali ta mumpa-e nah Filipino ya English.

<u>Tuwali</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
buwot	gubat	forest
maduntug	lunga	mountain
muyung	musang	hunt
mun-anup	bundok	cave
liyang	mangaso	wildcat

B. Bidbidon nan Filipino ya English ya intudok nan kali hi Tuwali.

<u>Filipino</u>	<u>Tuwali</u>	<u>English</u>	<u>Tuwali</u>
marami	_____	runo	_____
mahaba	_____	catch	_____
buntot	_____	grass	_____
malalambot	_____	build a fire	_____
damo	_____	eat	_____

K. Bidbidon ya hamakon nan Filipino ya English nah istolya ya intudok nah "blank".

1. Bale nay liliyang.

_____ Filipino

_____ English

2. Mangan hi kutlong di bilau.

_____ Filipino

_____ English

D. Itudok di "ave" nah blank ya binidbid nan nakapyan kali.

c _____

s _____

w _____

sl _____

gr _____

br _____

E. Hamakon nadan duwan kali nah niohhan kali. Itudok nan namangulun kali nah namangulun "blank" ya nan mikadwan kali nah mikadwan "blank". Unudon din namangulu.

wildcat

wild

cat

grandmother

playground

homework

airplane

blackboard

F. Itudok nan kalin ibagan nan mittulu.

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

Bidan di Aamayyu

Nan Puha

A. Umikapyah linya an mipalpu nah kalin Tuwali ta miptok nah kibalinnanah Filipino ya English.

<u>Tuwali</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
1. baddang	maamo	none/not
2. gando	wala	help
3. maid	tulong	rat
4. puha	daga	gentle
5. maka-ayup	pusa	cat

B. Itudok di niptok an kabalinan datuwe hi Tuwali.

<u>Filipino</u>	<u>Tuwali</u>	<u>English</u>	<u>Tuwali</u>
kailangan	_____	cats	_____
tinatakot	_____	destroy	_____
damit	_____	food	_____
palay	_____	fur	_____

K. Umikapyah linya ta punhu-upon di "sentence" an nabongwa.

Tuwali

- | | |
|-----------|-----------------|
| 1. Ittay | di ibaddang na. |
| 2. Ongal | an waday puha. |
| 3. Maphod | di kanona. |

Filipino

- | | |
|----------------------|--------------------|
| 1. Kaunti | maitutulong nito. |
| 2. Malaki ang | ang pusa. |
| 3. Magandang alagaan | ang kinakain niya. |

English

- | | |
|---------------|----------------|
| 1. They don't | very helpful. |
| 2. It is | to have a cat. |
| 3. It is nice | eat much. |

D. Tibon nan namangulun kali. "tame", waday "e" hi uduna mu adi pakibidbid. Din "e" ya pumbalinona nan umunnan "vowel" an andukkey gangona weno kalyonay ngadana. Tuligonggongon diday kali an waday "e" nah udidina.

tame	poke	time
game	broke	lime
name	book	Tim
Sam	wrote	dime
ram	rot	dim
same	tote	prime

E. Bidbidon nadan kali ya nomnomon di kibalinan dah Filipino ya English.

<u>Tuwali</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
hituwe	ito	this one
hinae	iyan	that one (near)
hidiye	iyon	that one (far)
hitu	dito	here
hina	diyan	there (near)
hidi	doon	there (far)

F. Itudok di niptok an kali hi Filipino ya English.

hidiye	_____	_____
hidi	_____	_____
hitu	_____	_____
hituwe	_____	_____
hinae	_____	_____
hina	_____	_____

G. Itudok nan kalin ibagan nan mittulu.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

ACTIVITY SHEETS: LESSON 9

Name: _____

Bidan di AamayyuNan GuldingA. Umikapyah linya an mipalpu nah kalin Tuwali ta miptok nah kibalnanah Filipino ya English.

<u>Tuwali</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
nawotwot	kailangan	grass
gattak	mahihirap	need
gulding	damo	milk
holok	gatas	poor
mahapul	kambing	goat

B. Itudok nan niptok an kabalnan di English ya Filipino hi kali taku.

<u>English</u>	<u>Tuwali</u>	<u>Filipino</u>	<u>Tuwali</u>
cheap	_____	baka	_____
cow	_____	gusto	_____
twice	_____	dalawa	_____
children	_____	dumami	_____
give birth	_____	manganak	_____

K. Umikapyah linya ta punhu-upon di "sentence" an nabongwa.Tuwali

- Hay gulding di bakan di nawotwot.
- Nalakan dumakol te holok ya abuy kanon da.
- Pimpinhod pay di u-ungan ipaptok di gulding.

Filipino

- Ang kambing ay baka ng mahihirap.
- Madaling magparami dahil damo lamang ang kinakain nila.
- Gustong-gusto ng mga bata ang kambing.

English

- 1. The goat is the poor man's cow.
- 2. Goats because they just eat grass.
- 3. Children like to take care of goats multiply easily.

D. Ngane da nan duwan "vowels" an miohhay gangoda? Kuliyon dida. Naqibbu ke ya intudok nan "vowel" an gumango ya mangbagah ngadana ya nan "vowel" an adi gumango.

	<u>says its name</u>	<u>is silent</u>
meat	_____	_____
bait	_____	_____
goat	_____	_____
neat	_____	_____
heap	_____	_____

E. Piliyon di niptok an kalin ikapya nah "blank" ya intudok hidi.

to, at, from

- 1. John went _____ school.
- 2. John came home _____ school.
- 3. Mother went _____ the market.
- 4. She left _____ the house.
- 5. I saw her _____ the market.

F. Itudok nan kalin ibagan nan mittulu.

- 1. _____
- 2. _____
- 3. _____
- 4. _____
- 5. _____
- 6. _____

ACTIVITY SHEET: LESSON 10

Name: _____

Bidan di Amayyu

Nan Amunin

A. Umikapyah linyan mipalpu nah kalin Tuwali ta miptok nah kibalananah Filipino ya English.

<u>Tuwali</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
amayyu	bungang kahoy	smelly
tubu	dahon	animal
maka-agub	hayop	leaf
bungal	mabaho	fruit

B. Itudok di kabalanan datuwe hi Tuwali.

<u>English</u>	<u>Tuwali</u>	<u>Filipino</u>	<u>Tuwali</u>
people	_____	tumitira	_____
backpack	_____	lumabas	_____
forest	_____	balat	_____

K. Umikapyah linya ta punhu-upon di "sentence" an nabongwa.

Tuwali

- | | |
|-----------------------|------------------------|
| 1. Nan amunin | an mangihda hi amunin. |
| 2. Adik pinhod | ya mihdih muyung. |
| 3. Dakol day naminhod | an ihday amunin. |

Filipino

- | | |
|---------------------------|-----------------------|
| 1. Ang musang | ang karne ng musang. |
| 2. Ayaw kong | ay tumitira sa gubat. |
| 3. Nagugustuhan ng marami | ulamin ang musang. |

English

- | | |
|---------------------|----------------------|
| 1. The skunk | to eat skunk meat. |
| 2. I do not like | lives in the forest. |
| 3. Many people like | to eat skunk meat. |

D. Udman hi "y" nan kali ta mumbalin hi balun kali. Bidbidon nan makapyan kali.

smell	_____
rain	_____
cloud	_____
dirt	_____
sand	_____
rock	_____
water	_____

E. Kopyaon nadan "sentences". Hannotan nadan jittay an "letter" hi oongngal hin mahapul.

nan amunin ya mihdih muyung

hituwen amayyu ya maka-agub

mangan hi nunhihinnatkon an bunga.

F. Itudok nan kalin ibagan nan mittulu.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

Bidan di Aamayyu

Nan Labit

A. Mangapyah linya mipalpu nah kalin Tuwali ta miptok nah kibalinanah Filipino ya English.

<u>Tuwali</u>	<u>English</u>	<u>Filipino</u>
bibilog	longer	mahaba
dutdut	wider	malapad
dukduke	fur	balahibo
labit	clean	malinis
malini	rabbit	kuneho

B. Itudok di kibalinan datuwe hi Tuwali.

<u>Filipino</u>	<u>Tuwali</u>	<u>English</u>	<u>Tuwali</u>
tainga	_____	bite	_____
kuneho	_____	smooth	_____
ikamamatay	_____	taste	_____

K. Umikapyah linya ta puhu-upon nan "sentence" an nabongwa.

Tuwali

- | | |
|--------------------|------------------------------|
| 1. Labit | di kanona. |
| 2. Holok | te mun-impah onom weno walu. |
| 3. Gagalan dumakol | di ngadana. |

Filipino

- | | |
|--------------------|-----------------------------------|
| 1. Kuneho | kinakain niya. |
| 2. Damo ang | dahil nanganganak ng anim o walo. |
| 3. Madaling dumami | ang tawag dito. |

English

- | | |
|----------------------------|---|
| 1. It is called | grass. |
| 2. It eats | because they give birth to six to eight babies in a litter. |
| 3. Rabbits multiply easily | a rabbit. |

D. Piliyon di itudok nah "blank" ta mumbalin hi kali. Kopyaon hituwen kali nah nipaldang an "blank".

gr / tr	_____ass	grass
gr / tr	_____een	_____
ch / sh	_____air	_____
tr / tl	_____uck	_____
gl / bl	_____ass	_____
gr / cr	_____ade	_____

E. Hamakon di "picture words" ke datuwen kali. Tuligonggongon. Itudok boh Tuwali nah "blank" hi paldang na.

big	_____
cat	_____
wide	_____
ears	_____
long	_____
dirty	_____
rabbit	_____
clean	_____

F. Itudok nan kalin ibagan nan mittulu.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____